

IV. Kínálati tényezők

1. Munkaerő-piaci folyamatok

Az elmúlt időszakban folytatódtak a kedvező munkaerő-piaci folyamatok. Határozottan látható a *gazdasági aktivitási ráta emelkedése*: tavaly az egyre magasabb aktivitási ráták az utolsó negyedévre 51,8%-os értékig emelkedtek, így 1998 egészére már az 1997. évi szintet megközelítő 51,7%-os átlag adódott. Optimumra ad okot, hogy az aktivitás emelkedése a munkanélküliek számának esése és a foglalkoztatottság erőteljes bővülése mellett következett be. Figyelemmel kell lenni azonban a népesség *demográfiai szerkezetének* változására is: a kor és nem szerinti összetétel változása a következő években *pozitívan* hat az aktivitási rátára, ami így fokozatosan, de tartósan emelkedni fog.

1.1 A foglalkoztatottság alakulása

A KSH lakossági felmérése szerint 1998-ban tovább emelkedett a foglalkoztatottak létszáma, az év átlagában mintegy 0,7%-kal. A 15–74 éves népességhez viszonyított *foglalkoztatási arány* a tavalyi év végére meghaladta a 47,9%-ot, ami az 1995 elején mérttel azonos rátát mutat.

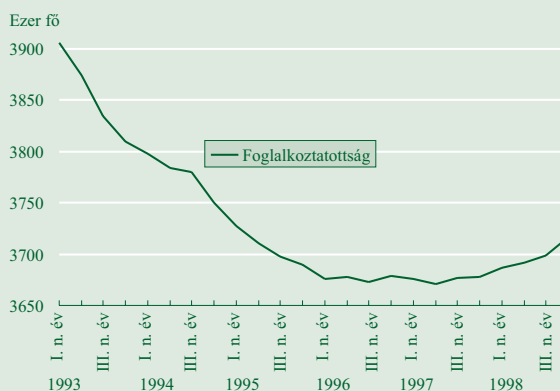
A KSH intézményi statisztikája ágazati bontású adatokat az 5 fő feletti vállalkozásokra, illetve a költségvetési intézményekre közöl. Ezen adatok szerint a létszámnövekedés 1998 utolsó negyedévében 0,7%, a tavalyi év átlagában pedig 0,4% volt. Az 1998. év egészét tekintve *átlag feletti létszámnövekedést produkált a feldolgozóipar* (1,5%), ezen belül a *gépipar* (6,1%) és a *kehászat* (4,9%). A szolgáltatásokon belül kiemelkedő létszámnövekedést mutatott az *ingatlanügylek és gazdasági* (számítástechnikai, jogi, tanácsadói stb.) *szolgáltatások* ágazata (2,3%). A költségvetési intézményekben alkalmazottak száma gyakorlatilag stagnált, ezen belül azonban emelkedett a *közigazgatás és a kötelező társadalombiztosítás* létszáma (3,2%).

1.2 A munkanélküliség alakulása

A munkanélküliségi ráta 1998 utolsó negyedévére 7,5%-ra csökkent, 1998 egészében így átlagosan 7,8%-os értéket mutatott.

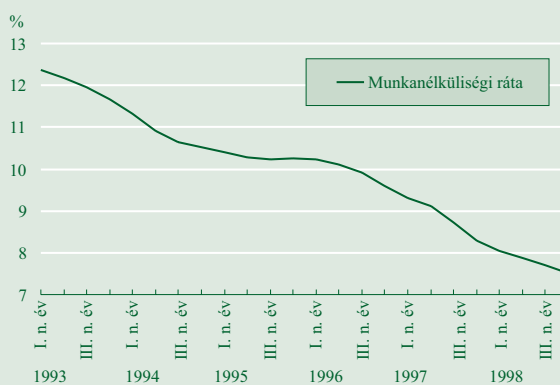
Az 1998. novemberi inflációs jelentésben mutattuk be, hogy *szűk keresztmetszetek* problémáját vetíti előre, ha a gazdasági növekedés számára nem állnak rendelkezésre megfelelő munkaerő-tartalékok. Adataink fényében a helyzet nem változott: a rövid ideje állástalan, illetve felsőfokú végzettséggel rendelkezők munkanélküliségi rátája továbbra is a sűrűlódásos szint közelében jár.

A foglalkoztatottak számának alakulása *

* Szezonálisan igazított adatai KSH Munkaerőpiaci jellemzők c. kiadványa alapján időben összehasonlítható módon számítva.

A munkanélküliségi ráta alakulása*

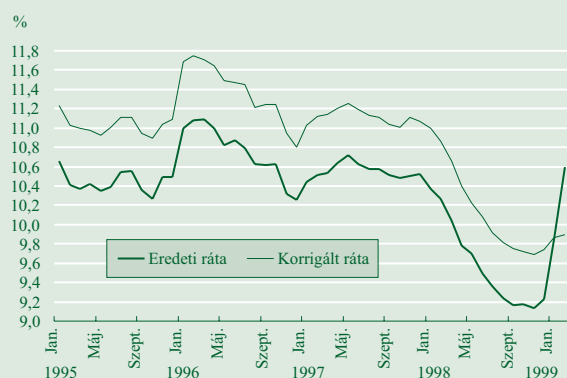
* Szezonálisan igazított adatai, a munkanélküliség az ILO definíció szerint, időben összehasonlítható módon számítva.

A regisztrált munkanélküliségi ráta emelkedése

A köztudatban gyakran keveredik két különböző munkanélküliségi mutató használata: a KSH által publikált, kérdőíves lakossági felmérésre alapozott mutató mellett sokan az Országos Munkaügyi Módszertani Központ (OMMK) által *a regisztrált munkanélküliek* számából készített ráta alakulását vizsgálják. Két probléma merül fel a regisztrációs rátával kapcsolatban. Egyrészt nem a ténylegesen munka nélkül lévő és aktívan állást kereső populáción, hanem a munkaügyi központoknál hivatalosan regisztrált állományon alapul. Más felmérésekből tudjuk, hogy a regisztrált állomány mintegy fele valójában nem munkanélküli, hanem inaktív vagy foglalkoztatott. A regisztrált létszám alakulása tehát nem kizárólag a munkapiaci kereslet-kínálat függvénye, hanem legalább ilyen mértékben hatnak rá *szabályozási sokkok*, azaz a különféle jogcímenek szociális transzferekhez való hozzájárulás szabályainak változása. További gondot jelent, hogy a regisztrációs ráta nevezőjében nem az éppen aktuális aktív létszám, hanem az évente egyszer összeállított ún. Munkaerőmérlegben szereplő aktív állomány szerepel. Így a ráta számlálója folyamatosan, nevezője viszont csak évente – januárban – változik, ami megnehezíti a ráta értelmezését.

Az elmúlt hónapokban a regisztrációs ráta a KSH-rátához képest eltérő tendenciájú képet fest – 1998. év végén a KSH-ráta az állástalanság csökkenését vetítette előre, míg *az OMMK-ráta szerint az 1998. novemberben mért 8,8%-ról két hónap alatt 10,3%-ra ugrott fel a munkanélküliség!* A regisztrált munkanélküliségi mutató által jelzett negatív fordulatot valójában módszertani problémák okozzák. Először is a munkanélküliség, mint a legtöbb gazdasági folyamat, meglehetősen szabályos, éven belüli *szezonális ingadozást* mutat – a folyamat trendjétől függetlenül ősszel mindig esik, míg az év elején mindig emelkedik a regisztrált munkanélküliek száma. Ez a regisztrációs ráta 1,5%-os emelkedésének közel kétharmadát magyarázza. További gond az OMMK-mutató *számítási módszerének 1999. januári megváltoztatása*. Korábban a munkanélküliségi ráta viszonyítási alapjául szolgáló gazdaságilag aktív népesség a munkahelyükről gyes/gyed miatt távollévőket is magában foglalta; 1999-től azonban – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – kiveszik az aktívak közül ezt, az éves átlagban közel negyedmillió csoportot. A módszertani váltást azonban a korábbi adatokon nem vezették végig, így a váltás miatt zsugorodó aktív létszám kizárólag az új, 1999. januári ráta értékét emelte meg. Ezt az adatot azonban csak a vele módszertanilag konzisztens módon, azaz a gyesen/gyeden lévők kihagyásával újraszámított korábbi adatokkal szabad összevetni. Időben összehasonlíthatóvá tett és szezonálisan is igazított idősorunk szerint az 1998 őszi 9,7%-os ráta emelkedett 1999. januárra 9,9%-ra, a tényleges romlás *csupán 0,2% volt*.

Az eredeti és a korrigált regisztrált munkanélküliségi ráta*

* Szezonálisan igazított adatsorok.

1.3 Béralakulás

A KSH adatai szerint az előző év azonos időszakához viszonyítva 1998 utolsó negyedében a bruttó nominális bérek átlagosan 15,5%-kal nőttek, így 1998 egészére az átlagbér-növekedés üte-

me 18,3% volt. Az inflációt figyelembe véve ez az utolsó negyedévben 3,8%, 1998 egészében pedig 3,6%-os reálbér-növekedésnek felelt meg. Az összetétel hatásaitól megtisztított *bérinflációs* mutató alakulását a táblázat mutatja.

A magas és emelkedő arányú fizikai munkaerőt foglalkoztató feldolgozóipar foglalkoztatásbeli előretörésének eredményeképpen a piaci szektor és 1998 végére már a nemzetgazdaság egészében is *emelkedett a fizikai munkaerő aránya*, így az ilyen összetételváltozást kiszűrő bérinflációs mutató az átlagbér-emelkedési ütemeknél rendre *magasabb* bérnövekedést jelez.

A *közszolgálati szektor* bérinflációja az 1995-ben tapasztalt nagy elmaradás után fokozatosan felzárkózott a versenyszférában mérthez, majd 1997–1998 során azt meg is haladta. Legfrissebb adataink fényében azonban úgy tűnik, nem állandósult a relatíve magas közszolgálati bérdinamika; a versenyszféra mellett a közszolgálati szektor béremelkedése is alkalmazkodott a mérséklődő inflációhoz.

A közösségi szektor 1998. utolsó negyedévi, meglepően alacsony bérinflációja mögött azonban *átmeneti* jelenségek is meghúzódnak.

A béreket rendszeres és nem rendszeres kifizetésekre bontva azt tapasztaljuk, hogy *a teljes bér 1998. végi alacsony emelkedése mögött, különösen az oktatás, egészségügy és szociális ellátás szektorokban a nem rendszeres kifizetések nominális szintjének esése áll.* Ez egyfelől magyarázza az említett szektorok 1998 első háromnegyed évében tapasztalt relatíve magas bérnövekedését – az utolsó negyedéves „extra kifizetések” egy részét az év során, ütemezve, már kifizették. Másfelől arra is számíthatunk, hogy az 1998 végén „visszatartott” bértömeg másik részét 1999 elején fizetik ki, így a közösségi szektor tavaly év végi alacsony bérinflációja relatíve magas, 1999. évi bérnövekedésben csapódik majd le.

Az ágazati béralakulás jól magyarázható az 1998. novemberi inflációs jelentésben már részletesen bemutatott hipotézisekkel. A foglalkoztatottságát dinamikusan növelő *feldolgozóipar* bérinflációja 1998-ra tovább mérséklődött, az év végére 17% alá süllyedt.

A *piaci szolgáltatások* szektorán belül most is eltérő béralakulást tapasztalunk a kereskedelemben és az egyéb ágazatokban. A *kereskedelmi szolgáltatók* belföldi versenye, illetve a munkaerő könnyű helyettesíthetősége kikényszeríti a bérdinamika dezinflációs folyamathoz való alkalmazkodását. A feszítettebb munkaerőpiaccal jellemezhető *egyéb szolgáltatások* nominális bérnövekedése azonban továbbra is magasán az infláció fölött halad, nominális alkalmazkodásra a legfrissebb adatok sem utalnak. Ez *szűk keresztmetszetekre* is utalhat. Noha a gazdasági növekedés eddig a feldolgozóipari foglalkoztatás bővülésében testesült meg, hosszabb távon valószínűsíthető a jelenleg az összes foglalkoztatott ötödét sem képviselő egyéb szolgáltatások térnyerése.

A már most tapasztalt szűk keresztmetszetek azonban inflációs veszélyre utalnak: ha nem áll készen megfelelő munkaerő-tartalék, béralkalmazkodásra az egyéb szolgáltatások szektorban hosszabb távon sem számíthatunk.

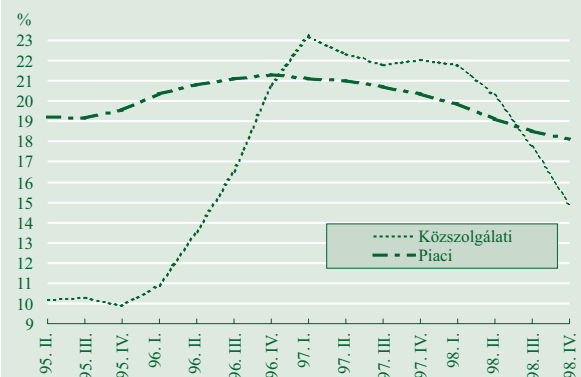
Nominális bérnövekedési tehetetlenségnek a gazdaság többségében tehát nincs jele. Várakozásaink szerint 1999-ben is folytatódhatnak a kedvező folyamatok; a csökkenő inflációhoz a piaci és közösségi szektorok többségében alkalmazkodni fognak. Az

A bérinfláció alakulása nemzetgazdasági szektoronként

						%
	1997	1998				1998
	IV. n. év	I. n. év	II. n. év	III. n. év	IV. n. év	I–IV. n. év
Mezőgazdaság, halászat	17,1	16,8	16,6	16,4	16,1	16,5
Bányászat	32,0	23,6	10,6	5,1	5,9	11,3
Feldolgozóipar	20,5	19,4	18,1	17,2	16,6	17,8
Villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás	21,3	20,8	19,9	18,7	17,7	19,3
Építőipar	20,9	18,9	16,8	15,1	14,1	16,2
Kereskedelem, járműjavítás	18,5	17,6	16,9	16,6	16,5	16,9
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	14,2	13,9	13,3	13,0	12,6	13,2
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	21,9	21,7	21,5	21,4	21,3	21,4
Pénzügyi tevékenység	27,2	26,7	26,1	25,6	25,2	25,9
Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás	21,3	26,8	30,9	32,0	31,9	30,4
Közigazgatás, védelem, TB	18,4	17,9	17,8	18,0	18,2	18,0
Oktatás	27,3	26,4	23,8	19,6	15,9	21,4
Egészségügyi és szociális ellátás	19,7	20,6	19,5	15,4	9,4	16,2
Egyéb szolgáltatás	16,3	16,6	16,5	15,7	14,3	15,8
Nemzetgazdaság összesen	20,8	20,3	19,4	18,2	17,0	18,7

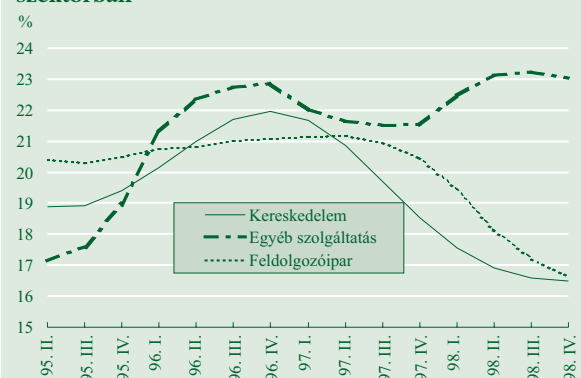
* Szezonálisan igazított béradatokról, MNB saját számítása.

Bérinfláció a piaci és a közszolgálati szektorban*

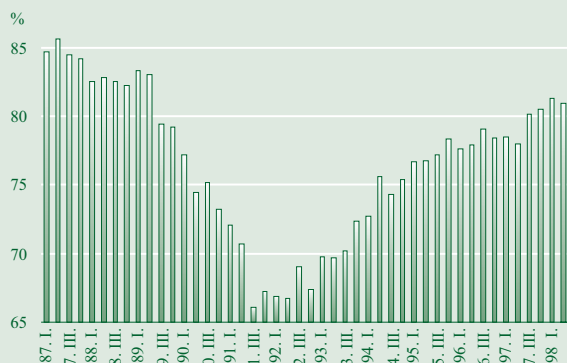

* Szezonálisan igazított béradatokról számítva. *Piaci szektoroknak* a KSH-terminológia szerinti A-K jelű ágazatokat tekintettük: mezőgazdaság, bányászat, feldolgozóipar, villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás, építőipar, kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, szállítás, raktározás, posta és távközlés, pénzügyi tevékenység, ingatlanügylek és gazdasági szolgáltatás. *Közszolgálati szférának* az L–N jelű ágazatokat tekintettük: közigazgatás és kötelező társadalombiztosítás, védelem, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás.

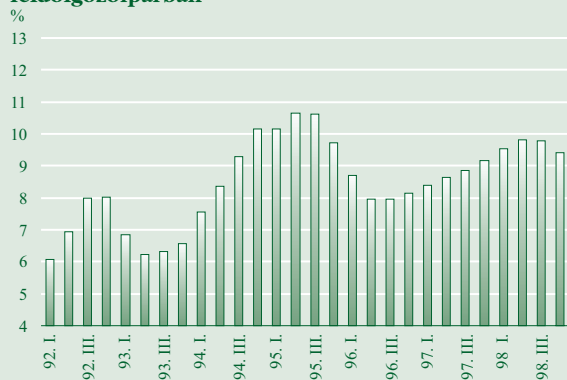
Bérinfláció a feldolgozóiparban, a kereskedelemben és az egyéb szolgáltatói szektorban

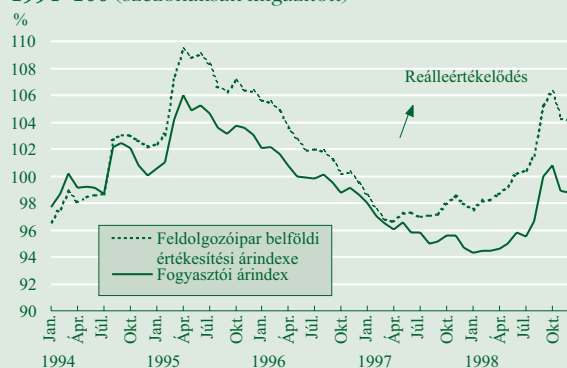
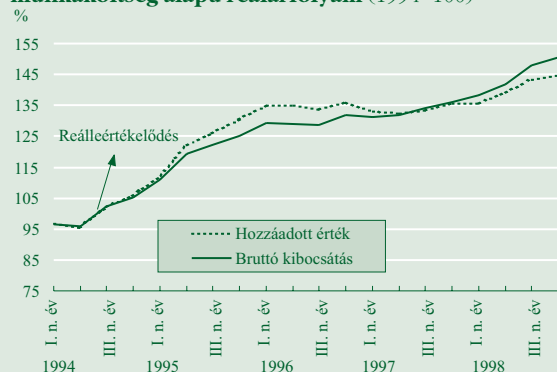
* Szezonálisan igazított béradatokról számítva. Az *egyéb szolgáltatói szektor* a kereskedelem kihagyásával képzett piaci szolgáltatások aggregátuma: szálláshely-szolgáltatás, szállítás, raktározás, posta és távközlés, pénzügyi tevékenység, ingatlanügylek és gazdasági szolgáltatások tartoznak ide.

Átlagos kapacitáskihasználtság a feldolgozóiparban*

* Szezonálisan igazított, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A kapacitáshiányos vállalkozások aránya a feldolgozóiparban

* Szezonálisan igazított és simított adatok, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

Fogyasztói árindexen és a feldolgozóipar belföldi értékesítési árindexén alapuló reálárfolyam, 1994=100 (szezonálisan kiigazított)**Bruttó és nettó kibocsátással számított fajlagos munkaköltség alapú reálárfolyam (1994=100)**

egyéb piaci szolgáltatásokban állandósuló, kiugróan magas bér-infláció ellen a monetáris politika nem léphet, de a megoldást jelentő munkaerő-tartalékok megeremthetők lennének az állam – szellemi munkaerő esetében domináns – foglalkoztatási súlyának lefaragása, illetve hosszabb távon általában az oktatáspolitikai hatékonyabbá tétele révén.

2. Kapacitáskihasználtság

Az átlagos kapacitáskihasználtság 1998 második felében csökkent a feldolgozóiparban. A csökkenés mögött két tényező állt, egyrészt a feldolgozóipar ebben az időszakban is jelentős mértékben növelte kapacitásait, ami megmutatkozik mind a szektor beruházási, mind foglalkoztatási statisztikáiban, másrészt ez a szektor volt az, melyet legközvetlenebb módon érintett az orosz válság hatása.

Miközben az átlagos kapacitáskihasználtság enyhén csökkent, a kapacitáshiánnyal küzdő vállalatok részaránya alig változott. Ez arra utal, hogy nem az orosz válság által sújtott vállalkozások voltak azok, amelyek eleve kapacitáshiánnyal küzdöttek, s az a tény, hogy ez a csoport kapacitásait még mindig szűkösnek ítéli arra utal, hogy mind az általános konjunktúra, mind a beruházási konjunktúra folytatódására számítanak.

3. Versenyképesség

Az év elején megkezdődött reálleértékelődő tendencia felgyorsulása volt megfigyelhető 1998 második felében. A forint fogyasztóiár-alapon 3,3%-kal, feldolgozóipariár-alapon 6,3%-kal, bruttó kibocsátás, illetve hozzáadott érték szerinti fajlagos munkaköltség-alapon 10, illetve 6,5%-kal értékelődött le reál-értékben.

A versenyképesség alakulásánál figyelembe kell venni, hogy az elmúlt időszakban a magyar exportőrök egyes csoportjainak megváltoztak a piaci pozíciói, jelentős piacvesztést, illetve jövedelmezőségromlást szenvedtek el, miközben az exportszektor jövedelmezősége aggregált szinten nem romlott. A forint reálleértékelődése elősegítette, hogy a megerősödő harmadik piaci versenynek kitett exportőrök, elsősorban a kohászat és vegyipar területén kisebb jövedelmezőségromlással tudjanak alkalmazkodni az alacsonyabb világpiaci árakhoz. A forint reálleértékelődése mérsékelte az orosz válság miatti piacváltási kényszer negatív következményeit is.

Miközben e strukturális problémák kezelését megkönnyítette az árfolyam reálleértékelődése, az árfolyampálya kijelölése során a jegybankot nem ez a szempont vezérelte. A vállalkozói szektor egészének, de különösen az exportáló vállalatoknak a jövedelmezősége aggregált szinten tovább javult, ami azt mutatja, hogy a leértékelés versenyképességi szempontból nem volt indokolható.

Az alacsonyabb feldolgozottsági fokú termékeket előállító szektorokban a kivitel csökkent, de a visszaesés mértéke összhangban volt az összes külföldi kereslet mérséklődésével, a versenytársakhoz viszonyított relatív piaci pozíciók nem romlottak számottevő mértékben.